
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ В СФЕРІ ФІНАНСІВ

УДК 336.7

Наталія Олександрівна БОТВІНА

доктор економічних наук,
професор,
завідувач,
кафедра економіки та управління,
Одеська державна академія технічного регулювання та якості
E-mail: nataliabotvina@ukr.net

ФІНАНСОВИЙ РИНОК ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДЕРЖАВИ

Ботвіна, Н. О. Фінансовий ринок як складова соціально-економічної сфери держави / Наталія Олександрівна Ботвіна // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 1. – С. 115-119. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Роздержавлення шляхом поглиблення процесів приватизації та розвитку підприємництва, розширення інфраструктури ринкових відносин спричинили необхідність подальшого вдосконалення кредитно-грошових відносин. А це викликає потребу у створенні особливого сектору господарювання, який пов'язаний з обігом цінних паперів, кредитних ресурсів, валютних коштів та інших фінансових інструментів, – фінансового ринку.

У статті розкрито взаємозв'язок соціально-економічного життя з діяльністю фінансового ринку держави.

До сфер соціально-економічного життя країни, які слід створювати, безумовно належить і фінансовий ринок, незмінною складовою в структурі якого є ринок цінних паперів.

В економіці кожної країни, як відомо, постійно відбувається колообіг фінансових ресурсів. Його головними суб'єктами виступають підприємства, організації, приватні фірми, корпорації, держава, індивідуальні господарники, різноманітні фінансові інститути. При цьому в одних суб'єктів виникає потреба в додаткових коштах, в інших – накопичуються заощадження, які можуть бути використані для інвестування. Метою ж фінансового ринку якраз і є акумуляція та ефективне розміщення заощаджень в економіці країни.

Таким чином, фінансовий ринок – це грошові відносини, що складаються в процесі купівлі-продажу фінансових активів під впливом попиту та пропозиції на позичковий капітал, рух якого втілюється в цінних паперах.

Ключові слова: фінансові активи; ринок цінних паперів; банківський кредит; інвестиції; учасники ринку; фондовий ринок.

Natalia Oleksandrivna BOTVINA

Doctor of Sciences (Economics),
Professor,
Head,
Department of Economy and Management,
Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality
E-mail: nataliabotvina@ukr.net

FINANCIAL MARKET AS A CONSTITUENT OF SOCIAL AND ECONOMIC SPHERE OF STATE

Abstract

The interconnection of social and economic life with activity of financial market of the state is exposed in the article. State of by deepening of processes of privatizing and development of enterprise, expansion of infrastructure of market relations cause the necessity of further perfection of credit and monetary relations. It also causes the necessity of creation of special sector of ménage that is connected with the circulation of securities, credit resources, currency assets and other financial instruments.

Financial market belongs undoubtedly to the spheres of social and economic life of the country. Market of equities is the unchanging constituent in the structure of the financial market.

In the economy of every country, there is a constant rotation of financial resources. The enterprises, organizations, private firms, corporations, state, individual managers, various financial institutes are its main subjects. Thus, some subjects have a requirement in additional funds while the others accumulate savings, which can be used for investing. The aim of financial market can be determined as the accumulation and effective placing of savings in the economy of country.

Thus, a financial market is defined as money relations that arise in the process of purchase and sale of financial assets under the acts of demand and supply on the borrowed capital. Its circulation is implemented in securities.

Keywords: *financial assets; market of equities; bank credit; investments; market participants; fund market.*

JEL classification: C23, F37, O47

Вступ

Ринок цінних паперів як економічна категорія виражає економічні відносини, що виникають під впливом попиту та пропозиції на початковий капітал, котрий знайшов своє вираження у формі цінних паперів. Самі терміни «ринок цінних паперів», «фондовий ринок», «ринок капіталу» законодавчо не закріплені. Лише пояснення терміну «ринок цінних паперів» наведено у Концепції функціонування та розвитку фондового ринку України, яка схвалена Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 1995 р.: «Ринок цінних паперів» являє собою багатофункціональну систему, яка сприяє акумулюванню капіталу для інвестицій у виробничу та соціальну сфери, структурній перебудові економіки, підвищенню добробуту громадян за рахунок володіння та вільного розпорядження цінними паперами, підготовленості населення до ринкових відносин [1, с. 11].

Ринок цінних паперів – це частина фінансового ринку (інша його частина – ринок банківських кредитів). Банк зрідка видає кредити більше ніж на рік. Випускаючи цінні папери, можна отримати гроші навіть на декілька десятиліть (облігації) або взагалі у безтермінове користування (акції). За цим поділом фінансового ринку на дві частини стоїть поділ капіталу на оборотний і основний.

Ринок цінних паперів доповнює систему банківського кредиту і взаємодіє з нею.

Дослідження фінансових ринків України відображені в працях таких відомих вітчизняних вчених, як В. Базилевич, О. Василик, В. Вірченко, Н. Костіна, З. Луцишин, І. Лютий, А. Пересада, В. Федосов, А. Чухно, О. Шаров, В. Шелудько, С. Юрій та інших, наукові праці та публікації котрих є надзвичайно актуальними у сфері дослідження вітчизняного фінансового ринку та його структури.

Мета та завдання статті

Метою статті є необхідність розкрити взаємозв'язок функціонування фінансового ринку з соціально-економічною сферою держави.

На сучасному етапі фінансовий ринок – це далеко не стабільне середовище, в якому відбуваються операції з валютою, цінними паперами, грошовим капіталом. Це насамперед ринок де відбуваються постійні коливання валютних курсів, знецінюються одні і підвищують свою надійність та ліквідність інші цінні папери.

Завдання фінансового ринку – забезпечити якнайбільш повний та швидкий перелив заощаджень в інвестиції (у фінансові активи) за ціною, котра б влаштувала обидві сторони. Вирішення цього завдання базується на діяльності загальної структури фондового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття «фінансовий ринок» охоплює найрізноманітніші ринки, які існували раніше та діють у сучасних умовах господарювання. При цьому кожний ринок має справу з певним типом зобов'язань, обслуговує різні кола клієнтів, функціонує в різних районах, іншими словами, фінансовий ринок є цілісною системою, яка складається із взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих елементів, кожний з яких спроможний окремо впливати на розвиток цієї системи. Отже, в структуру фінансового ринку входять:

1. Ринки матеріальних активів.
2. Ринки цінних паперів.
3. Ринки деривативів (ф'ючерсів, форвардів).
4. Ринки заставних.
5. Ринки споживчих кредитів.
6. Ринки інвестицій.
7. Ринки валютних коштів.

Можуть існувати й інші види фінансового ринку, які виникатимуть із подальшим розвитком останнього або стануть елементами вищезгаданих ринків.

Таким чином, фінансовий ринок діє у вигляді цілісної і прозорої системи, в якій активно взаємодіють найрізноманітніші фінансові активи. Вилучення з обігу будь-якого з елементів системи негайно призведе до її руйнування і занепаду.

Поряд з цим, існують й інші поділи фінансового ринку як системи. Фінансовий ринок може діяти як на міжнаціональному (світовому) рівні, так і на національному (в межах держави), регіональному чи місцевому рівнях.

Важливою складовою фінансового ринку виступає ринок цінних паперів. Під ринком цінних паперів розуміють такий вид фінансового ринку, на якому за незначний час створюються необхідні умови та відбуваються швидка мобілізація, ефективний перерозподіл і раціональне розміщення фінансових ресурсів у соціально-економічному просторі держави з урахуванням інтересів та потреб суспільства шляхом здійснення емісій цінних паперів різними емітентами. У вузькому ж розумінні ринок цінних паперів, як правило, означає взаємодію, що відбувається на ринку між його суб'єктами з приводу випущених цінних паперів.

Ринок цінних паперів – частина ринку позикових капіталів, де здійснюється емісія, купівля-продаж цінних паперів. Через ринок цінних паперів (банки, фондову біржу, спеціальні кредитні установи) акумулюються грошові нагромадження юридичних осіб і громадян та спрямовуються на виробниче й невиробниче вкладання капіталів.

Розрізняють первинний ринок цінних паперів, на якому здійснюється емісія і первинне розміщення цінних паперів, і вторинний ринок цінних паперів, де відбувається купівля-продаж (обіг) цінних паперів, випущених раніше. Інституційними установами ринку цінних паперів є спеціальні кредитні заклади та фондові біржі, які сприяють акумуляції грошей підприємств, банків, держави, приватних осіб та спрямуванню їх, як правило, у довготермінові інвестиції [3, с. 103].

Головною метою ринку цінних паперів кожної країни повинно стати становлення цілісного, високоліквідного, ефективного і справедливого ринку, регульованого державою та інтегрованого у світові фондові ринки.

Процеси реформування власності супроводжуються структурною перебудовою економіки і зумовлюють створення фондового ринку як складової частини ринкових відносин, що забезпечує вільний обіг коштів у формі цінних паперів. Фондовий ринок має сприяти обігу та раціональному розміщенню фінансових ресурсів. Він дає змогу самостійно оцінювати ефективність управління підприємством, створює умови для добросовісної конкуренції та обмеження монополізму.

Створення ринку цінних паперів України вимагає врахування відомих загальносвітових принципів та стандартів функціонування фондового ринку.

Щоб фондовий ринок України став ефективним механізмом обігу цінних паперів, сприяв економічному розвитку і забезпечував належні умови для розміщення інвестицій та надійний захист інтересів інвесторів, його створення та подальше функціонування повинно будуватися на таких принципах:

1. Соціальна справедливість – забезпечення створення рівних можливостей і спрощення умов доступу інвесторів та позичальників до ринку фінансових ресурсів, недопущення монопольних виявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів.

-
2. Надійність захисту інвесторів – створення необхідних умов для реалізації інтересів суб'єктів фондового ринку та забезпечення їх майнових прав.
 3. Урегульованість – створення гнучкої та ефективної системи регулювання фондового ринку.
 4. Контрольованість – створення надійно діючого механізму обліку і контролю, запобігання і профілактики зловживань та злочинності на ринку цінних паперів.
 5. Ефективність – максимальна реалізація всього потенціалу фондового ринку в мобілізації та розміщенні фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки, що сприятиме забезпеченню її прогресу та задоволенню життєвих потреб населення.
 6. Правова упорядкованість – створення розвиненої правової інфраструктури забезпечення діяльності фондового ринку, яка чітко регламентує правила поведінки і взаємовідносини його суб'єктів.
 7. Прозорість, відкритість – забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску і обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення виявів дискримінації суб'єктів фондового ринку.
 8. Конкурентність – забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності емітентів і ринкових посередників, створення умов для змагання за найбільш вигідне залучення вільних фінансових ресурсів та встановлення немонопольних цін на послуги фінансових посередників за умов контролю дотримання правил добросовісної конкуренції учасниками фондового ринку.

Цілісність ринку забезпечується функціонуванням єдиної біржової системи, що діє під егідою Національної фондової біржі, систем Національного депозитарію і клірингу (розрахунків) по цінних паперах. Принцип цілісності потребує впровадження єдиних основних правил щодо ціноутворення на ринку цінних паперів на всій території України.

Ефективне функціонування фондового ринку та зниження собівартості операцій, що здійснюються на ньому, залежить від досягнення вироблених світовим досвідом орієнтирів у стандартах щодо клірингу та розрахунків по цінних паперах, їх реєстрації та перереєстрації [4, с. 93].

Розвиток системи клірингу та розрахунків по цінних паперах повинен бути спрямований на зниження властивого цим системам ризику шляхом скорочення терміну між укладанням та реалізацією угод по цінних паперах, забезпечення гарантій їх виконання та встановлення принципу одночасного обміну грошей на цінні папери. Ефективність може бути підвищена шляхом відмови від фізичного переміщення цінних паперів, стимулювання їх використання, а також стандартизованих методів зв'язку і суворих часових рамок виконання операцій.

Конкретними орієнтирами в досягненні світових стандартів на рівні цінних паперів є такі кінцеві цілі:

1. Держава повинна мати розвинуту та ефективно діючу систему Національного депозитарію цінних паперів. Крім зберігання цінних паперів, система Національного депозитарію може
2. Здійснювати подальше обслуговування угод з цінних паперів та обробки інформації про них. Депозитарій може як містити систему платежів у своїй структурі, так і бути пов'язаним з окремою системою платежів;
3. Створення системи заліку вимог при наявності достатнього обсягу фондового ринку;
4. Усі угоди з цінних паперів повинні виконуватись відповідно до принципу «поставка проти платежу»;
5. Мають бути прийняті стандарти Міжнародної організації із стандартизації (ISO) для обігу документів за операціями з цінними паперами та їх нумерації.

Для забезпечення достатньої прозорості фондового ринку повинно відбуватись широке інформування про дохідність операцій з цінними паперами та ризику, пов'язані як з емітентами, так і з діяльністю посередників на фондовому ринку. Ця інформація забезпечуватиметься шляхом встановлення процедур та стандартів розкриття інформації про емісії цінних паперів, емітентів, ціни та обсяги торгівлі цінними паперами. Продавати таку інформацію повинні емітенти, посередники, системи біржової та позабіржової торгівлі, Комісія з цінних паперів через офіційні та спеціальні видання.

Держава повинна сприяти впровадженню передових технологій, необхідних для підтримки ринку цінних паперів. Для кадрового забезпечення функціонування фондового ринку в Україні створюється система підготовки вітчизняних фахівців. Фондовий ринок України має стати складовою частиною світового ринку фінансових ресурсів, надаючи іноземним інвесторам надійний механізм для здійснення інвестицій в економіку України.

Для забезпечення захисту внутрішнього інвестора слід встановити жорстку процедуру допуску цінних паперів іноземних емітентів на національний фондовий ринок. А для захисту вітчизняних інвесторів під час здійснення операцій з іноземними цінними паперами необхідно розвивати контакти і співробітництво з іноземними регулюючими і контролюючими органами з цінних паперів [5, с. 66].

Національний фондовий ринок останніми роками зробив помітний крок вперед, що свідчить про його важливу роль у реформуванні економіки країни. Фондовий ринок як сегмент фінансового став потужним механізмом у розподілі, перерозподілі та мобілізації фінансових ресурсів для динамічного розвитку економіки. Фондовий ринок сприяє накопиченню інвестиційного капіталу у виробничій та соціально-економічній сфері держави.

Роль фондового ринку у фінансово-економічній ситуації, яка склалась в Україні, надзвичайно велика. Банківський кредит через високі відсотки є недосяжним для переважної більшості підприємств, тому використання важелів фондового ринку для залучення «дешевих» коштів є найбільш раціональним вирішенням цієї проблеми. Фондовий ринок як спосіб залучення інвестицій перебуває в центрі уваги органів законодавчої та виконавчої влади нашої країни.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Дотримання усіх вищенаведених принципів і стандартів функціонування фондового ринку зокрема та ринку цінних паперів загалом дозволить створити діловий та прозорий ринок, на якому будуть не лише функціонувати різні види цінних паперів, й відбуватимуться процеси, що чинитимуть позитивний вплив не тільки на фінансовий ринок, а й на розвиток економіки всієї країни.

Список літератури

1. Пугачова, Є. В. Розвиток функціонування ринку цінних паперів в Україні / Є. В. Пугачова // Право і суспільство. – 2014. – № 1. – С. 71-74.
2. Краснова, І. В. Фондовий ринок в Україні: стан та перспективи розвитку / І. В. Краснова // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 129 – 134.
3. Омельченко, О. І. Ретроспектива становлення та розвитку ринку цінних паперів / О. І. Омельченко, О. А. Козлова // Бізнес Інформ. – 2013. – № 1. – С. 277 – 281.
4. Кущик А. П. Проблеми і перспективи розвитку ринку цінних паперів в Україні / А. П. Кущик, В. І. Одинець // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2013. – № 2. – С. 196 – 201.
5. Лапшина, Т. В. Влияние форм существования ценных бумаг на развитие рынка ценных бумаг Украины / Т. В. Лапшина // Бизнес Информ. – 2009. – № 6. – С. 60 – 66.
6. Цінні_папери – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цінні_папери.
7. Сайт фондової біржі «Перспектива» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fbp.com.ua/Doc/%D0%9E%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%20%D0%A4%D0%91%D0%9F_2013.pdf.

References

1. Puhachova, Ye. V. (2014). Rozvytok funktsionuvannya rynku tsinnykh paperiv v Ukrayini. *Pravo i suspil'stvo*, 1, 71-74.
2. Krasnova, I. V. (2014). Fondovyy rynek v Ukrayini: stan ta perspektyvy rozvytku. *Problemy ekonomiky*, 1, 129-134.
3. Omel'chenko, O. I. & Kozlova, O. A. (2013). Retrospektyva stanovlennya ta rozvytku rynku tsinnykh paperiv. *Biznes Inform*, 1, 277-281.
4. Kushchuk, A. P. & Odynets, V. I. (2013). Problemy i perspektyvy rozvytku rynku tsinnykh paperiv v Ukrayini. *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, 2, 196-201.
5. Lapshyna, T. V. (2009). Vliyanie form sushchestvovaniya tsennykh bumah na razvitie rynku tsennykh bumah Ukrainy. *Biznes Inform*, 6, 60-66.
6. *Tsinni_papery*. (2018). Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Tsinni_papery.
7. *Sayt fondovoyi birzhi «Perspektyva»*. (2018). Retrieved from: http://fbp.com.ua/Doc/%D0%9E%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%20%D0%A4%D0%91%D0%9F_2013.pdf.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2018 р.